

תוצאות חיים

שיעור מפי מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א - פוסק עדת תימן

י"ל ע"י התאחדות בני הישיבות ובסיוע מוסדות יד מהרי"ץ

גליון 115

פרשת חוקת

ה'תשפ"ב ב'ש"ג

נושאי השיעור: א. סיפור המעשה עם נחום איש גם זו כפי שהביאו רבינו ניסים גאון - שני פירושים בערוך בשמו של נחום הנז' - פליאת המהרש"א כיצד יתכן לומר שנקרא ע"ש מקומו הרי זה נגד התלמוד - מש"כ הענף יוסף לישב והערות בדבריו - מי היה רבו של ר"ע - שתי נוסחאות במעשה עם נחום ויישוב נפלא לקשיא הנז' ב. כיצד מתקיים העולם בכל ימי השבוע - איזה 'תכנית' עשה הקב"ה בבריאת העולם - כיצד האדם יכול להיות שותף במעשה בראשית. ביאור נפלא בהנ"ל מהאור החיים הקדוש - שקו"ט לפ"ד מדוע האדם רק 'כאילו' שותף. ג. עד כמה מחוייב אדם בתלמוד תורה - שקו"ט בדעת הרמב"ם - תירוץ חריף לקושיא מהי המצוה המיוחדת שבחג השבועות.

משמיה דר"ע (ברכות סב) לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד, כי הא דר"ע דהוה קאויל באורחא וכו' בעי אושפיזא, לא יהבי ליה. אמר כל דעביד רחמנא וכו', אויל ובת בדברא (לן בשדה) וכו', אתא זיקי כבייא לשרגא, אתא שונרא ואכלה לתורנגולתא, אתא אריה אכליה לחמרא, אמר כל וכו' לטב עביד. הרי לפנינו דגם ר"ע היה בעל מידה זו כמו נחום לקבל את הטובות הרע, מהקב"ה הטוב לכל. וקשה א"כ מדוע לא תיארו תואר זה גם לר"ע. לכן פ"י בעל הערוך יען היותו מגמזו, דכתיב בדה"ב כ"ח, ח"י "ופלשתים פשטו וגו' וילכדו את בית שמש וגו' ואת גמזו ואת כנותיה וישבו שם", מהראוי שקראו איש גמזו כמו איש צרידה איש ירושלים, אך אחר היותו בעל מידה זו הפרידו מילת גמזו לשניים, ופתחו הגימ"ל וקראוהו שם זה, ולכן רק לו כינו כך ע"ש עירו וע"פ מדרשו, שלשון נופל על לשון, וזה שאמרו בגמ' מדוע קרו ליה נחום איש גם זו ולא איש גמזו, ואמרו משום דכל מילתא וכו' ע"כ.

כמה קושיות בדברי הענף יוסף

ויש להעיר בדבריו כמה הערות, ראשית, בגמ' בברכות מבואר שר"ע היה התלמיד של נחום איש גם זו, והוא בסה"כ חיקה את ההתנהגות של רבו, וא"כ ודאי שא"א לומר עליו את שם רבו. שנית, לא יתכן שהערוך בא להשלים את הגמ' ולומר שנקרא כך על שם המעשה ובגלל שכך קראו למקומו, שהרי הערוך עצמו אומר יש מפרשים שהוא שם מקום, ורבינו ניסים פרש ע"ש שהיה אומר גם זו לטובה, הערוך בעצמו אומר שיש מחלוקת, ולא יתכן לומר שהכל פירוש אחד.

אולם באמת יש פלא גדול על הערוך שכתב רבינו ניסים פרש ע"ש שהיה אומר וכו', הרי זה גמ' מפורשת ומדוע כתב שהפירוש הזה הוא של רבינו ניסים גאון, ולומר שהוא לא גרס השורות הללו בגמ' זה לא מסתבר.

יישוב נפלא לקושיא הנז' ע"פ שתי גרסאות למעשה עם נחום איש גמזו

יש ספר משנת רבי אליעזר, בנו של יוסי הגלילי, שם מובא שתי נוסחאות לסיפור הזה, בנוסח הראשון כתוב כך, פעם אחת צרכו ישראל לשלוח דורון למלכות, אמרו עם מי אנו שולחים, עם נחום איש גם זו שהוא מלומד בניסים, בדרך במלון עמדו ונטלו כל מה שהיה בתוך הדורון ומלאו עפר ולא הרגיש וכו' כעס המלך וכו', בא אליהו ע"כ. זה כת"י אחד. ובכתב היד השני הנוסחא כמו שכתוב בגמ' לפנינו. וא"כ פשוט מאוד, בנוסח הראשון לא כתוב שנחום איש גם זו אמר גם זו לטובה, ולא כתוב שבגלל כך קראו לו בשמו, וזה הגירסא שהיה לערוך, ולכן ראה שאפשר לפרש את הדברים בשתי אופנים, ובאמת מי שישתכל בגמ' יראה שישנו קצת פלא, שבסיפור הראשון שהובא בגמ' כתוב, אמרו עליו על נחום איש גמזו שהיה סומא משתי עיניו גידם משתי ידיו וכו', הכל בלשון הקודש, ואח"כ במעשה השני הכל כתוב בארמית, חושבני שלרבינו הננאל שכתב שהאמת היא שנקרא כך ע"ש מקומו, היתה את הגירסא הראשונה שהבאנו, וא"כ יש מקום לחלוק, וזה מש"כ הערוך שרבינו ניסים פירש אחרת, שהרי בגמ' לא כתוב כלום. [ובזה מובן יותר המדרש הסדל שהוכרנו בזמנו].

ב.

ביאור הפלא ופלא מהאור החיים הקדוש עה"פ "ויכל אלדיים ביום השביעי וגו'"

א.

המעשה עם נחום איש גם זו כמו שהובא בספר יפה מהישועה

כולם מכירים את הגמ' לעניין נחום איש גם זו. וכבר דברנו ע"ז בעבר, נקרא את המעשה מתוך הספר יפה מהישועה של רבינו ניסים גאון וז"ל, סיבתו שקראו לשמו נחום איש גם זו, היה מנהגו לומר על כל הצרות שבאו עליו, על הכל היה אומר נחמה, ואומר גם זו לטובה היא, והיה מצדיק דין ויצרו עליו ולא היה כועס ולא מתקצף, ויהי מימים, ויבקשו חכמי ישראל לשלוח מנחה אל המלך הקיסר, אמרו אין לנו כמו נחום איש גם זו, שיעשה הקב"ה לנו ע"י ניסים ונפלאות, וישלחו בידו את המנחה, דסקיה מלאה כסף וזהב ובגדים חשובים ויקרים, ויהיה בדרך במלון וישכב במקום ההוא וישן, קמו בעלי הכפר לבילה לקחו כל אשר בדסקיה ומלאו הכל עפר וישיבום תחת ראשו, והאיש נחום לא ידע, ויהי בבוקר שם על החמור את הדסקיה וינהג, וילך עד חצר המלך, ויביא לפניו ויאמר לו מנחה היא שלוחה לאדוני המלך מאת הישראלים, ויצו המלך ויפתחו הדסקיה והנה מלאה עפר, ויאמרו לו שריו אמנם יהודים מלעיגים עלך ובזוים אותך ומקילים אותך, ויקצוף המלך מאוד וחמתו בערה בו, ויצו להרוג את כל היהודים ששלחו את המנחה, הוציאו את נחום להריגה, אמר, גם זו לטובה, ויבוא אליהו זכור לטוב, ויראה לפני המלך כצורת איש אחד משרי המלך, ויאמר לו אדוני המלך שמה עפר זה הוא מעפר של אברהם אשר משליכים ממנו מעט והיה כמו חיצים וחניתות בידי אויבים וכו', היה עיר אחת קרובה להם ולא יכלו להלחם עליה, ויקחו מן העפר ההוא מעט וזרקו עליהם ונהפך כמו חיצים וינגפו מיד, וישמח המלך על העפר שמחה גדולה, ויצו למלאות את הדסקיה בזהב וכסף ומרגליות טובות, וילבישו אותו לבוש מלכות והלך לדרכו, הגיע לכפר אשר היה בו בבואו אל המלך וכו', אמרו לו מפני מה עשו לך כבוד כזה, אמר להם מה שלקחתי מכאן הבאתי לשם וכו', ויקומו בעלי הכפר וימלאו אמתותיהם עפר, וילכו אל המלך ויאמרו לו, אדונינו המלך העפר הזה, הוא מהעפר ששלחו לך היהודים, ויצו המלך לבחון הדבר וכו', ויצו המלך להורגם ולאבדם וכו' ע"כ.

פליאה גדולה בדברי הערוך

בזמנו הבאנו את מש"כ הערוך (ערך גמזו) וז"ל, נחום איש גמזו, יש מפרשים שם מקום בדברי הימים (ב' כ"ח, י"ח) שם אחת מן העיירות, גמזו שמה. ורבינו ניסים פרש על שם שהיה אומר על כל צרה שהיתה עליו גם זו לטובה ע"כ.

ותמוה מאוד, הרי זה גמ' מפורשת שנקרא על שם המעשה שהיה, וכבר התפלא ע"ז המהרש"א בסנהדרין (קח): וז"ל, ובערוך פירש וכו' על שם המקום וכו' ע"ש, ולא ידענא מי הכריחו לסתור שיטת התלמוד כאן ובתענית פ"ג (כא.) ע"כ.

תירוץ הענף יוסף ע"פ קושיא נוספת

בענף יוסף (על העין יעקב בתענית) כתב ששני הפירושים נכונים וז"ל, ואמאי קרו ליה נחום איש גם זו, דכל מילתא דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה, ובערוך משמע שגמזו מילה אחת, והיא שם מקום שנאמר "את גמזו ואת כנותיה", ולפ"ז היה ראוי שיקרא איש גמזו, בחירק. ונראה שהערוך אינו בא לחלוק על פ"י התלמוד אלא להוסיף, משום קושיא. דא"ר הונא א"ר וכן תנא

1 אך הגיע אליהו, פשוט, מי שיש לו כזה בטחון שהולכים להרג אותו והוא אומר גם זו לטובה, בטח שאליהו הנביא צריך להגיע, זה כמו 'טלפון ישיר'...

רק נסיים, לדעת מי זה רבי חיים בן עטר. תשמעו פרוש הפלא ופלא עיר קדיש מן שמיא נחית.

כולם מכירים את מאמר חז"ל בגמ' שבת (דף קיט:): כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו, כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנאמר (בראשית ב', א) "ויכלו השמים והארץ וכל צבאם", אל תקרי ויכלו, אלא ויכלו, הקב"ה הוא ע"כ.

האור החיים עה"פ (שם ב', ג) "ויברך אלדיים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו וגו'" שואל שאלה מעניינת חז"ל, צריך לדעת כוונת הכתוב במאמר זה ע"כ. כוונתו להקשות שלכאורה יש להבין מה הקשר בין תחילת הפסוק לסופו, נראה מהפסוק שהקב"ה בירך את יום השביעי בגלל שבו שבת, וצריך להבין מה הקשר, וכתב האור החיים ליישב עניין זה חז"ל, ונראה לפרש כי העולם היה חסר הקיום עד שבאתה שבת ועמד העולם. ויש להעיר בזה, שאותם ימים קודם שבאה שבת במה היה העולם עומד, וכשם שהספיק לחיות באותן ימים בלא נפש השבת, היה מתמיד והולך.

אכן מצינו כי הקב"ה גילה הדבר במה שאמר בעשרת הדברות (שמות כ', י"א) "כי ששת ימים עשה ה' את השמים", הרי גלה כי בשעת הבריאה לא ברא ה' כח בעולם וזולת לעמוד ששת ימים לטעם הנודע לו, גם ידוע לידועי אמת ע"כ.

אנחנו מבינים שביאור הפסוק הנ"ל הוא שהקב"ה ברא את העולם בששת ימים. אבל האור החיים הקדוש מסביר שהכוונה היא שהקב"ה ברא את העולם לששת ימים בלבד.

וממשיך עפ"י האור החיים חז"ל, ונתחכם ה' וברא יום אחד הוא יקדש לה', ובו ביום חזר ה' ומשפיע נפש לעולם שיעור המקיים עוד ששת ימים וכן ע"ה, וזולת זה היום, היה העולם חרב בגמר ששת ימים וחזר לתווה ובהו וצריך ה' להכינו פעם שניה ובאמצעות שבת העולם עומד, והוא אומר כי בו, פרוש, באמצעות יום זה שבת מכל מלאכתו, ופרש מה היא המלאכה, היא הבריאה עצמה, וכו', ובאמצעות יום שבת משפיע בכללות העולמות.

ע"פ הנ"ל באור נפלא למאמר חז"ל שכל המקדש את השבת כאילו נעשה שותף במעשה בראשית

ולפי פירושו זה מצאנו נחת רוח במאמר אחד שאמרו חז"ל, כל המקדש וכו' ואומר ויכולו וכו' כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. עד כאן. ודבריהם רחוקים ודחוקים לפי הנראה, מי שמע כזאת שיבוא אדם וישתתף בדבר שכבר נגמרה מלאכתו, אין אחר מעשה כלום, ובמה יעשה שותף. עוד מה היא הפעולה הגדולה הזאת שבאמצעותה ישיג השגה זו. ועוד לזו יהיה שיהיה מעשה זה גדול עד מאוד, מנין להם לומר דבר זה שהוא נעשה שותף, ואם לצד הגדלת השכר היה להם להגדיל שכרו לחלק לו ברבים, ואורך ימים וגבורה ועושר וכו', ומנין מצאו להאריך לשון לצד עלאה להשתתף עמו במעשה בראשית.

ולמה שפירשתי אמת יגהה חכם, ודבר ה' בפייהם אמת בטעם צודק, כי להיות שהשבת הוא המקיים העולם כל ששת ימים, ואחר עבור ששת ימים יבוא שבת אחרת ויחיהו ויקיימהו עוד ששת ימים אחרים. ולך לדעת כי מציאות השבת בעולם הוא קיומו שמקיים אותו. כי אם אין מקיימים שבת, אין שבת וכו', ולזה כל המקדש את השבת וכו' פירוש, מקיים ושומר קדושתו, באמצעות זה ישנו לשבת ובאמצעות מתקיים העולם. הראית לדעת כי הוא המקיים העולם, ואין לך שותף גדול מזה כדון וכהלכה וכו' והאריך האור החיים ומסיים שמוים בריאת העולם לא פסקה שמירת השבת מישראל יעוין שם, ממש הפלא ופלא.

שקו"ט לפ"ד האור החיים בלשון חז"ל 'כאילו'

האור החיים הקדוש אומר, שבלי שמירת השבת העולם נחרב, ובוה אנחנו שותפים להקב"ה במעשה בראשית, אומנם לפי דבריו לא מובן מדוע זה רק 'כאילו', לפ"ד יוצא שאנחנו שותפים באמת ולא רק בכאילו.

[ואפשר לומר בזה כמה הסברים, ראשית, שהרי ישנם הרבה אנשים ששומרים שבת וא"כ כל אדם בפנ"ע הוא לא מקיים את העולם, ולכן זה רק כאילו. שנית, כיון שזה סה"כ המשך לעולם שקיים כבר, אי"ז נחשב שותפות במעשה בראשית עצמם כיון ששותפות זה רק בששת מעשה. ועוד, הרי בזכות מי האדם חי, רק בזכות הקב"ה, וא"כ כיון שהקב"ה הוא זה שנותן לו את

האפשרות להתקיים ובתוך זה כלול ג"כ לסייע בקיום העולם ע"י שמירת השבת, אי"ז נחשב שהוא שותף ממש, ושפיר איכא למימר דזה רק כאילו. מפי הבחורים הי"ן].

ג.

שקו"ט בדעת הרמב"ם האם ס"ל שיוצאים יד"ח ת"ת בק"ש

ברמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פ"א ה"ח) כתוב בזה"ל, כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין וכו' ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה? ביום ובלילה שנא' (יהושע א', ח) "והגית בו יומם ולילה" ע"כ. את הפרט הזה שחייב ת"ת זה גם ביום וגם בלילה לומדים זאת מהפסוק שביהושע, אבל עצם חיוב ת"ת לומדים מהתורה כמ"ש "ולמדתם אותם" וישנם עוד כמה פסוקים.

ישנה גמ' מפורסמת במסכת מנחות (דף צט:): ששם כתוב, אמר רבי יוחנן בשם רשב"י אפילו לא קרא אדם אלא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש, ולכאורה קשה מדוע ברמב"ם לא הוזכר הדין הזה. ויש לדון האם הרמב"ם סובר את הדין הזה או לא.

הלחם משנה במקום אומר שהרמב"ם לא סובר את הדין הזה שאפשר לצאת יד"ח ת"ת בק"ש שחרית וערבית.

תירוץ חריף לבאר איזה מצוה מיוחדת ישנה בחג השבועות וחיווק לזה

מדוע אני אומר זאת, בשיעור הקודם דננו איזה מצוה מיוחדת יש בחג השבועות, שהרי בכל החגים ישנם מצוות מיוחדות וא"כ מדוע בחג השבועות אין. ואחד הבחורים ה"ה הבה"ח ירין שמואל הי"ו אמר תירוץ חריף והאמת היא שנהגתי מזה מאוד, הבחור הנ"ל אמר שזה גופא שהקב"ה לא עשה שום מצוה מיוחדת זה כדי שנוכל להתעסק אך ורק בלימוד התורה. ורציתי לבסס את התירוץ הזה, שהנה אם אדם יבא ויאמר מדוע הקב"ה פינה לנו את כל היום ללימוד, אני יוצא ידי חובת ת"ת בק"ש בלבד, וא"כ יוצא שאין מצוה מיוחדת, לכן הבאנו את דברי הלח"מ שממנו מוכח שהי"בם ללמוד כל הזמן. אמנם אם כנים הדברים, הם רק למ"ד שחולק על ר' יוחנן.

אבל יתכן שיש לנו יישוב יותר טוב.

ההגהות מימוניות במקום (אות ז') הביא בשם הסמ"ג בזה"ל, בשעות דחוקות סומך על הא דאמר ר"י בפרק שני הלחם אפילו לא קרה אלא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש ע"כ. וכ"כ הרמ"א ביו"ד סימן רמ"ו, שבשעת הדחוק יש לסמוך על דעת ר"י בשם רשב"י, וכונתו היא שזוהי דעת ר"י בשם רשב"י מעיקרא, שכל כוונתו לומר בזה שיוצא יד"ח בק"ש, זה דוקא בשעת הדחוק. וא"כ נפלא, הקב"ה אומר לנו בשבועות, עכשיו אין לכם שעת הדחוק, לא צריך לאכול מצה, לא ליטול לולב, כלום, רק תשב תלמד אין שום שעות דחוקות.

אולם ראיתי באחת המהדורות של הריטב"א למסכת נדרים ששם המהדיר כותב שהרמב"ם כן סובר את דברי ר"י בשם רשב"י וראייתו היא מזה שהסמ"ג העתיק לשון הרמב"ם ובכ"ז הביא הא דפטר נפשיה, וסיים את דבריו ב'ודו'ק'.

החכם הנ"ל אומר, נכון שהרמב"ם לא הביא את דברי ר"י, אבל הסמ"ג, שכידוע הולך תמיד עם הרמב"ם ומעתיק דבריו, ורק מוסיף פרטים, העתיק את לשון הרמב"ם ובכ"ז סיים דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית.

ואינני מבין דבריו, וכי זה הוכחה שהרמב"ם סובר את הדין הזה, לכאורה הביאור הוא כמ"ש ההגהות מימוניות שהכוונה בשעת הדחוק או כמו הלח"מ, אבל אין שייך להוכיח דעתו של הרמב"ם מדברי הסמ"ג. [שמא יתכן לומר שכונתו להוכיח שכך למד עכ"פ הסמ"ג בדברי הרמב"ם, דאל"כ הוה ליה לפרט דהוא פליג. העורך].

² כתוב שצריך לקבוע עתים לתורה, והיינו שהלימוד יהיה קבוע כמו מסמך, ראיתי שישנם כאלו אומרים חידוש, שגם מי שלומד קצת נחשב לו שלמד הרבה מזה מדין קבוע, שהרי כל קבוע כמחצה על מחצה. אינני יודע אם זה פטט או רמז.